

บทวิจารณ์หนังสือ

Book review

โดย สุภาณี เลิศจิระประเสริฐ¹

Supanee Lertjiraprasert

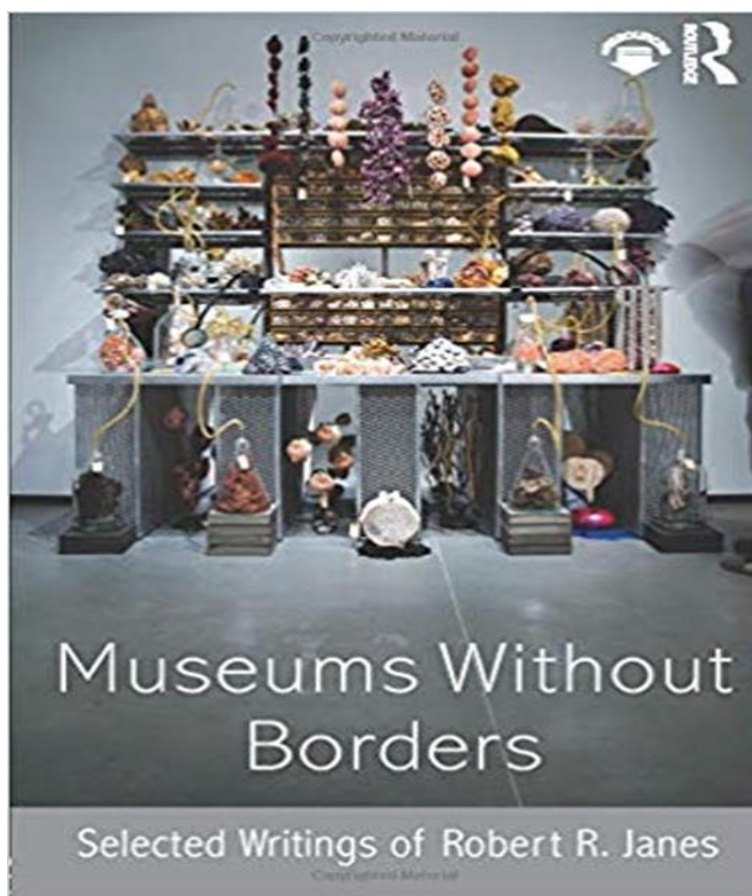
Janes, Robert R. Museums Without Borders : Selected Writings of Robert R. Janes.

London : Routledge, 2016. 411 pp. ISBN 978-1-138-90637-2

บทคัดย่อ

หนังสือเล่มนี้ เป็นการรวมงานเขียนของ Robert R. Janes นักปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์ ชาวแคนาดาที่มีประสบการณ์ยาวนานกว่า 40 ปี เผ่ามองงานพิพิธภัณฑ์และสังเกตว่าพิพิธภัณฑ์มีบทบาทต่อสังคมในวงกว้างมากกว่ารูปแบบความหมายเดิมที่คนส่วนใหญ่เคยนึกถึง Janes (ผู้เขียน) ต้องการจะสร้างพิพิธภัณฑ์ให้เกิดความบริสุทธิ์โปร่งใสที่สุด ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างดีเยี่ยม งานเขียนของเขาเหมาะแก่นักวิชาการ นักปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์เป็นที่สุด ซึ่งให้เห็นวิวัฒนาการของการเก็บเกี่ยวประสบการณ์และนำมาซึ่งแนวทางให้เกิดการขับเคลื่อนการทำงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่หนังสือเล่มนี้เน้นความสำคัญ (ประสบการณ์การทำงาน ปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์) หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ 1) Others voices : Indigenous peoples เป็น แบบฝึกปฏิบัติ (Practices) กรณีศึกษาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ต่างๆ 2) Creative Destruction : managing change ศึกษาการบริหารความเปลี่ยนแปลง 3) Social Responsibility พิพิธภัณฑ์กับบทบาทความรับผิดชอบต่อสังคม และ 4) ช่วงเวลาอันตราย : กิจกรรมและจริยธรรม เขาได้อธิบายให้เห็นว่า พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันและอนาคตมีบทบาทกว้างขวางในสังคมมากกว่าพิพิธภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิม ประเด็นต่างๆในหนังสือได้จุดประกายให้ผู้อ่านคิดวิเคราะห์ตาม ด้วยการตั้งคำถามพื้นฐานว่า ทำไมพิพิธภัณฑ์จึงยังคงมีอยู่และพิพิธภัณฑ์ในความหมายของเอกลักษณ์ชุมชนและวิถีชีวิตในอนาคตจะเป็นเช่นไร

¹ สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ อีเมล supaneesert@gmail.com

เนื้อหาของหนังสือ

บทนำ

Robert R. Janes อาศัยอยู่ที่เมืองอัลเบอร์ตา (Alberta) ประเทศแคนาดา เป็นนักวิชาการที่ทำงานในพิพิธภัณฑ์มากกว่าสี่สิบปี ทั้งในฐานะที่ปรึกษาาระดับสูง หัวหน้าทีมบริหารกองบรรณาธิการ นักโบราณคดี อาจารย์มหาวิทยาลัย อาสาสมัคร และตลอดจนผู้อุปถัมภ์และบริจาคเพื่อการกุศล ปี 1990 เขาเคยรับผิดชอบงานด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ (museum management) ที่มหาวิทยาลัยเลซสเตอร์

งานของ Janes ทรงอิทธิพลทางความคิดด้านการทำวิจัยและภาคปฏิบัติ ความคิดสร้างสรรค์ในการเขียน ล้วนมาจากประสบการณ์ของเขา และได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการทางด้านพิพิธภัณฑ์ และสาขาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน วัฒนธรรม การเมือง และสหวิทยาการ งานของเขามีศักยภาพที่ทำทนาย Janes กลายเป็น protagonist ที่ทั้งเลซสเตอร์และแคนาดา

หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่

- 1) Others voices : Indigenous peoples เป็น แบบฝึกปฏิบัติ (Practices) เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ทางเหนือของแคนาดา ความแตกต่างของคน พัฒนาทางมูมมอง

พิพิธภัณฑ์ที่เป็นอุดมคติทางความคิด และการปฏิบัติ

กรณีศึกษาที่ Glenbow Museum ในประเทศแคนาดา

พิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล

2) Creative Destruction : managing change ศึกษาการบริหารความเปลี่ยนแปลง

กรณีศึกษา ของ Glenbow Museum

3) Social Responsibility พิพิธภัณฑ์กับบทบาทความรับผิดชอบต่อสังคม

สิ่งที่สังคม ชุมชน ต้องการจากพิพิธภัณฑ์ในอนาคต

พิพิธภัณฑ์และความเป็นชุมชนของสังคม

การทบทวนบทบาทของพิพิธภัณฑ์ในโลกปัจจุบัน

4) ช่วงเวลาอันตราย : กิจกรรมและจริยธรรม

การทดลองภาวะผู้นำ

Paradox 1997 and 2012 ช่วงเวลาที่ท้าทายจริยธรรมกับภาวะผู้นำ

หนังสือเล่มนี้เปรียบเสมือน body of work ในชีวิตการทำงานมากกว่า 39 ปี ของ Robert R. Janes ในฐานะนักวิชาการ ประสบการณ์ของการได้อยู่ในฐานะผู้อำนวยการมิวเซียม หัวหน้าภัณฑารักษ์ นักโบราณคดี นักเขียน บรรณาธิการ ที่ปรึกษา ครู อาจารย์ อาสาสมัคร และผู้บริจาค จากงานเขียนที่เหมาะสมจะก่อรูปก่อร่าง เพื่อที่จะค้นพบว่า Janes ใช้สหวิทยาการ รวมศาสตร์ด้านมานุษยวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา พิพิธภัณฑ์ศาสตร์ และการจัดการทฤษฎี ในฐานะนักวิชาการด้านการปฏิบัติ ได้ตั้งคำถามถึงความรู้ตามรูปแบบดั้งเดิมที่เป็น mainstream ของการปฏิบัติการ ซึ่งมีทั้งวิทยาการภายในด้านความเป็น asset ของพิพิธภัณฑ์ สามารถที่จะนำไปประเมิน หรือตั้งสมมติฐาน ความเชื่อ และความเคยชินต่อการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน

การรับคำวิจารณ์ นั้นหมายถึง คนๆ หนึ่งไม่สามารถซ่อนหรือหลบที่จะไม่ทำตามแนวทางปฏิบัติทางวินัยในวิชาชีพ เพื่อยังคงเป็นภูมิการพิจารณา ในการที่จะเพิ่มคุณค่าของ Museum ในฐานะสถาบันทางสังคม Janes ถูกเลือกให้เผชิญกับการเมืองที่รายล้อมงานพิพิธภัณฑ์ กลายเป็นนักกิจกรรม ซึ่งเขาไม่อายุและไม่ลังเลที่จะทำเลย รายละเอียดจะปรากฏใน Part ที่ 4 ของหนังสือเล่มนี้ ที่ชี้ให้เห็นถึงงานกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่ยิ่งใหญ่เหนือสิ่งทีบุคคลหรือสถาบันจะได้รับ Janes ใช้การวิจารณ์ (critics) และความเป็นนักกิจกรรม (Activist) บรรยายถึงมุมมองของเขาต่อเพื่อนร่วมงาน ที่มีเขาเป็นต้นแบบในการตัดสินใจทำงานด้วยกันเกี่ยวกับการให้ความเห็นเรื่องพิพิธภัณฑ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เหมือนกับ Janes ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความเห็น ผ่านการสนทนาในหมู่นักงานพิพิธภัณฑ์ว่า แนวโน้มนั้นควรเป็นเช่นไร

ชื่อเรื่องของหนังสือเล่มนี้ได้รับแรงบันดาลใจจาก Médicines Sans Frontières (MSF) หรือ Doctors without Borders MSF ซึ่งเป็นองค์กรด้านการศึกษาที่ช่วยเหลือทางด้านการบริการสาธารณสุขฉุกเฉิน มีที่ทำการใน 70 ประเทศ โดยมีสำนักงานตั้งอยู่ใน 19 ประเทศทั่วโลก มีลักษณะการบริหารจัดการที่เป็นอิสระจากการเมือง เศรษฐกิจ และอิทธิพลที่ปราศจากการแทรกแซงด้วยองค์กรศาสนา จุดมุ่งหมายสูงสุดคือ การรักษามวลมนุษยชาติที่ได้รับความทุกข์จากการเจ็บป่วย Janes พบว่า MSF เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า

เรื่องเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานและการบริการทางการแพทย์ อาจใช้แนวคิดเดียวกันได้ เขามองเห็นว่า ศักยภาพของพิพิธภัณฑสถานในการเป็นผู้ช่วยให้มีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ การดูแลรักษา หรือการคำนึงถึงอนาคตของพวกเขาเหล่านี้ เป็นไปเพื่อคนในชุมชนโดยแท้ สิ่งเหล่านั้นสามารถกระตุ้นการใส่ใจได้โดยแท้จริง จากความร่วมมือด้วยประเด็นความร่วมมือและการตระหนักถึงสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ไอดีเรื่อง “borders” เป็นคำที่มีนัยยะคล้ายกันกับเรื่อง “ความจำกัดและสิ่งที่เหนียวรั้ง ยึดถ่วง (limitation and restraint)” ขณะเดียวกันมันก็อาจให้ภาพลวงตาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง (ซึ่งอาจไม่มีอยู่จริง) และ Borders คือ ความจำกัดในทางความคิด เช่น ความเคยชินในแบบแผนเดิม ๆ การทำงานวิชาชีพในแบบเดิม ๆ สมมติฐานเดิม ๆ ดังนั้นคำว่า Borders จึงอาจหมายถึงความจำกัดของการปฏิบัติทางวิชาชีพ สมมติฐาน และประเพณีที่ปฏิบัติ

Borders เป็นขอบเขตของความกลัวและเข็ญใจ และการปกปิดที่จะไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น รวมถึงการสะท้อนกลับทางความคิดหรือการเกิดวัฒนธรรมใหม่ ๆ ตลอดจนการปฏิเสธการทดลองปฏิบัติ

Janes เชิญชวนให้ผู้อ่านแปลงคำปฏิญาณของตน ปฏิญาณในโลกที่ซับซ้อนของพิพิธภัณฑสถาน ไอดีที่พิพิธภัณฑสถานมีบทบาทที่หลากหลายในสังคม Janes เข้าถึงงานของเขาด้วยจิตวิญญาณที่ลึกซึ้งในงานว่า ทำให้ไม่หยุดนิ่ง พพิธภัณฑสถาน จึงยังมีความคงอยู่อย่างมีเอกลักษณ์ในชุมชน

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์การเปลี่ยนแปลงขึ้น ที่ Glenbow Museum ว่า ได้เกิดการตั้งคำถามขึ้นว่า “ถ้าพิพิธภัณฑสถานไม่มีอีกต่อไป เรายังจะ reinvent หรือไม่ ?”

คำถามที่ Janes กำหนดไว้ คือ 1) พพิธภัณฑสถานได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่หรือไม่ 2) อะไรคือประโยชน์เหล่านั้น 3) และงานส่วนใหญ่ของพิพิธภัณฑสถานได้ถูกใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) พพิธภัณฑสถานสามารถดำรงตนเป็นกลางได้หรือไม่ 5) มีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้สาธารณชนไว้วางใจพิพิธภัณฑสถาน คำถามเหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่ท้าทายคนทำงานพิพิธภัณฑสถาน

การตั้งสมมติฐานของ Janes เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานในโลกนี้ เขาได้ตั้งสมมติฐานทางความคิด เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานไว้หลายประเด็น ที่น่าสนใจทีเดียว สมมติฐาน (Assumption) ในนิยามของ Janes คือ เป็นสถานะจริงที่ปราศจากการหาเหตุผลพิสูจน์ และเป็นการดีที่สุดที่จะให้ทุกคนร่วมกันหาคำตอบ

สมมติฐานที่ 1

พิพิธภัณฑสถานในโลกนี้โดยตัวมันเองมีศักยภาพที่เข้าถึงความเป็นความอิสระมากที่สุดและมีสภาพแวดล้อมที่สร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์เหล่านี้ไม่มีข้อจำกัดตราบเท่าที่มีการบริหารได้ลุล่วงเป็นอย่างดี อาจจะมีน้อยแห่งที่เสนอโอกาสสำหรับความคิด เลือก และไปในทิศทางที่เน้นการสร้างคามพึงพอใจส่วนบุคคลและความเจริญเติบโตด้วยเป้าประสงค์ตรงข้ามกับพิพิธภัณฑสถานเอกชนที่มีภูมิคุ้มกันต่อสิ่งที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อการผลิต ในทางที่ตรงกันข้ามกับภาครัฐ พพิธภัณฑสถานไม่ได้ถูกจัดให้เป็นหน่วยงานที่ต้องบริหารตามนโยบายรัฐ มีบริษัทเอกชนที่เข้ามาดำเนินกิจการ ข้อดี ทำให้มีสภาพคล่องทางการเงินดี พนักงานมีความรู้สึกลดตภัย มีงานทำแน่นอน มีเพื่อนร่วมงาน ทำงานเพื่อแรงจูงใจที่รู้ว่าตนเองได้รับผลตอบแทนที่แน่นอน แต่ไม่เสมอไปในทุกพิพิธภัณฑสถาน เพราะแต่ละแห่ง สภาพแวดล้อมการทำงานแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2

การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญจำเป็นต่อพัฒนาการสมองและการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ช่วยเราในการตั้งคำถามที่ยาก รู้สึกอึดอัดใจ ไม่สบายใจ กับตัวเอง คนทำงาน พิพิธภัณฑ์ และสถาบันสังคม และสมมติฐานข้อนี้คือวัตถุประสงค์สำคัญของหนังสือเล่มนี้ ที่เน้นว่า “Self critical and courageous leadership irrespective of the sector”

Janes ตั้งคำถามว่า “What how why of museum work” นั่นคือ พิพิธภัณฑ์กำลังทำอะไรอย่างไร และทำไปทำไม

Janes เชิญชวนผู้อ่านให้แชร์คำถาม โดยหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะกลายเป็นคำถามทางวิชาการที่จะเปิดประเด็นและปัญหาที่เกินกว่าที่สมมติฐานได้ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 3

การเรียนรู้อนาคตเป็นสิ่งที่ไม่มีใครคาดรู้อีกก่อน ถ้าพนักงานและบอร์ดไม่สามารถรู้ได้ว่า พิพิธภัณฑ์จะดำเนินการไปในทิศทางใด ทุกคนจะพัฒนาตนเองให้สอดคล้องได้อย่างไร ดังนั้นทุกคนต้องตั้งคำถามกับทุกสิ่ง generate แนวทางใหม่ และความคิดเห็นใหม่จากการลงมือสู่การอภิปรายและสนทนากัน

แบบแผนการปฏิบัติเดิมอาจเป็นแนวทางในการทำงานประจำ แต่การพิพิธภัณฑ์ในอนาคตต้องการความสามารถในแบบสร้างสรรค์ (Create) ประดิษฐ์ (Invent) and ค้นพบ (discover) อนาคตสำหรับพวกเขาเอง อาจมีความตึงเครียดระหว่างการเปลี่ยนแปลง แต่จะเป็นสิ่งที่นำไปสู่จุดประสงค์ที่ยิ่งใหญ่กว่าเดิมได้

สมมติฐานที่ 4 พิพิธภัณฑ์ขาดความเท่าเทียมในสังคม

Neil Postman นักวิชาการและนักเขียนด้านวัฒนธรรม ได้ตั้งข้อสังเกตว่า วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์ เพื่อจัดหาและตอบคำถามพื้นฐาน เช่น “อะไรคือความหมายของมนุษย์” รัฐบาลก็ไม่ได้เอื้ออำนวยให้มีการรับรอง ให้เกิดการทำธุรกิจ ให้มีประสิทธิภาพในเชิงการสร้างผลกำไร และมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ก็ดำเนินการให้สอดคล้องกับชุมชนที่ตั้งอยู่ ตัวพิพิธภัณฑ์ มีลักษณะโดดเด่นต่างจากสถาบันอื่น และมีคุณลักษณะเฉพาะ เป็นสถาบันสังคมที่ทรงคุณค่าและมีเอกลักษณ์โดดเด่น และก็ไม่มีอะไรที่สามารถมาแทนที่ได้

สมมติฐานที่ 5 พิพิธภัณฑ์ไม่ควรหยุดอยู่กับที่

มีพิพิธภัณฑ์ที่คือแห่งจำนวนมาก มีหลายสาเหตุที่เป็นเช่นนั้น ความรับผิดชอบใน Collections และตำแหน่งในสังคม ทำให้เกิดการยึดตัวตนหนึ่งในองค์กร ระหว่างที่คุณค่าของชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียเปลี่ยนแปลง มันก็ทำให้การดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์กระทบตามไปด้วย

สมมติฐานที่ 6 ทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการทำให้ประสบผลสำเร็จ ต้องเร่งทำให้สำเร็จอย่างรวดเร็ว

การเตรียมพร้อมที่ดี จะทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปโดยง่าย เพราะจะมีเงินงบประมาณ กำลังคน เทคโนโลยี การสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐ

พิพิธภัณฑ์มีขีดความสามารถที่จะทำงานได้อย่างชาญฉลาด แม้จะมีข้อจำกัดด้านการเงิน แต่ก็สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ และงบประมาณที่พอเพียง ส่วนใหญ่คนทำงานพิพิธภัณฑ์จะรู้โดยสัญชาตญาณว่าเงินไม่ใช่สิ่งจำเป็นทั้งหมด

บทส่งท้าย

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นตัวแทนของสังคมแห่งอารยะ มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม โดยไร้อคติ (bias) ผู้เขียนได้ทิ้งท้ายไว้ว่า หนังสือเล่มนี้ อย่างน้อยที่สุดจะเป็นประโยชน์ต่อนักปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์ และประโยชน์มากกว่านั้น คือการกระตุ้นเตือนให้นักวิชาการและผู้บริหารได้เตรียมพร้อมเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งจะมีผลกระทบสำคัญต่อการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ในอนาคตอันใกล้

รายการอ้างอิง

Janes, Robert R. (2016). *Museums Without Borders : Selected Writings of Robert R. Janes.* London : Routledge. 411 pp.